

УДК 159.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.11>

Ірина СУРОВЦЕВА

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна, 49044

ORCID: 0000-0002-7909-0103

Бібліографічний опис статті: Суровцева, І. (2024). Психоедукація як інструмент ефективної діяльності соціального працівника. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 65–71, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.11>

ПСИХОЕДУКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Стаття присвячена визначенню ролі психоедукації в різноманітних сферах професійної діяльності, в т.ч. в системі підготовки та діяльності фахівців із соціальної роботи. Термін «психоедукація» запозичений з закордонної клінічної практики і визначається як навчання осіб зі складнощами психічного здоров'я та членів їх сімей про природу розладу, зокрема про його етіологію, прогресування, наслідки, прогноз, лікування й альтернативи. Встановлено, що на сучасному етапі психоедукація полягає в аналізі, поясненні етапів психологічних змін, навчанні виявляти та використовувати власний особистий ресурс в досягненні психоемоційної стабільності. В умовах війни в Україні психоедукаційними компетенціями має володіти усе населення, а наголос робиться на професійній діяльності надавачів медичних та соціальних послуг. У статті перераховані сфери застосування психоедукаційних заходів: охорона здоров'я, соціальна робота, педагогіка, менеджмент. Оскільки психоосвіта має широкий потенціал в багатьох сферах особистого життя та професійної діяльності, у зарубіжних дослідженнях склалося декілька взаємодоповнюючих теорій і моделей, що створюють підґрунтя для розуміння ролі психоедукації в системі соціальної роботи. Зазначено, що основний акцент у психоедукаційній роботі з початком повномасштабної війни проти України було зроблено на стабілізації психічного стану надавачів та отримувачів соціальних, освітніх, медичних послуг, опануванні навичок самопомоги та подальшій передачі отриманих знань. Вказано на актуальний напрям з розробки навчальних програм або тренінгів, орієнтованих на розвиток компетенцій соціальних працівників у сфері психічного здоров'я.

Ключові слова: психоедукація, соціальна робота, психічне здоров'я, психологічна просвіта, фахівці із соціальної роботи.

Iryna SUROVTSEVA

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Sociology and Social Work, State Higher Education Institution «Pryazovskyi State Technical University», 29 Gogol str., Dnipro, Ukraine, 49044

ORCID: 0000-0002-7909-0103

To cite this article: Surovtseva, I. (2024). Psykhoedukatsiia yak instrument efektyvnoi diialnosti sotsialnoho pratsivnyka [Psychoeducation as a tool for the effective activity of a social worker]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 65–71, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.11>

PSYCHOEDUCATION AS A TOOL FOR THE EFFECTIVE ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER

The article is devoted to defining the role of psychoeducation in various spheres of professional activity, including in the system of training and activity of social work specialists. The term “psychoeducation” is borrowed from foreign clinical practice and is defined as teaching individuals with mental health difficulties and their family members about the nature of the disorder, in particular about its etiology, progression, consequences, prognosis, treatment and alternatives. It is established that at the present stage psychoeducation consists of analysis, explanation of the stages of psychological changes, learning to identify and use one's own personal resource in achieving psychoemotional stability. In conditions of war in Ukraine, the entire population should possess psychoeducational competencies, and the emphasis is placed on the professional activity of providers of medical and social services. The article lists the areas of application of psychoeducational measures: healthcare, social work, pedagogy, management. Since psychoeducation has a wide potential in many areas of personal life and professional activity, foreign studies have developed several complementary

theories and models that create a basis for understanding the role of psychoeducation in the social work system. It is noted that the main emphasis in psychoeducational work since the beginning of the full-scale war against Ukraine was placed on stabilizing the mental state of providers of social, educational and medical services, mastering self-help skills and further transferring the acquired knowledge. The current direction of developing educational programs or trainings focused on developing the competencies of social workers in the field of mental health is indicated.

Key words: *psychoeducation, social work, mental health, psychological education, social work specialists.*

Актуальність проблеми. Травматичні події, що постійно втручаються в повсякденне життя людини (втрати, негативні думки, нічні жахіття тощо), доповнюються війною в Україні як серйозною психологічною травмою для нації. Військові та цивільні втрати, повернення ветеранів, реабілітаційні заходи після поранення, перебування родин у зоні активних бойових дій, складна евакуація, горе в родині – приклади психічної травматизації, яка, залишає негативний слід у психіці. Все це заважає нормальному функціонуванню людини та має великий вплив на якість життя (Сухіна І, 2023). Прослідковується тісний взаємозв'язок між погіршенням психічного здоров'я в Україні та бідністю, безробіттям і відсутністю відчуття безпеки, що підсилюється впливом збройного конфлікту. Ці чинники і зумовлюють складні життєві обставини громадян. До 75% українців не мають доступу до допомоги через не лише через стигматизацію, сором, страх перед психіатрією, відсутність довіри до системи охорони здоров'я, а також через брак інформації та обізнаності (Психічне здоров'я..., 2018, с. 9).

Саме тому одним з дієвих інструментів соціально-психологічної допомоги є психоедукація. Розкриттю теми психічного здоров'я нації сприяє фахове оцінювання формальних та неформальних послуг/підтримки у сфері охорони психічного здоров'я (що надаються фахівцями, які спеціалізуються у сфері охорони психічного здоров'я, та іншими фахівцями певних професій, а також громадськими платформами надання соціальних та медичних послуг) та оцінка попиту громади на послуги, шляхів звертання по допомогу, копінгу та перешкод для отримання послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки психоосвіта має широкий потенціал в багатьох сферах особистого життя та професійної діяльності, у зарубіжних дослідженнях склалося декілька взаємодоповнюючих теорій і моделей, що створюють підґрунтя для розуміння ролі психоедукації в системі соціальної роботи (R. Coursey, W. McFarlane, M. Fristad).

В психосоціальних дослідженнях психоедукація представлена як один із найважливіших підходів у психосоціальній терапії хворих з психічною патологією і вважається чи не найбільш важливим компонентом психосоціальних інтервенцій у багатогранній системі психосоціальної реабілітації (Камінська А., 2020). Емоційна психоедукація особистості у дослідженні Я. Андрушко – це комплексне поняття, яке представляє собою набір знань, вмінь та навичок про власну емоційну сферу, які дозволяють адекватно діяти людині на основі обробки всієї інформації. Це насправді психологічна емоційна грамотність та основа резілієнсу, яка сприяє швидкому аналізу емоційних ситуацій, виступає умовою успішності людини у всіх сферах життя (Андрушко Я., 2020).

В соціально-педагогічній практиці, психоедукаційна робота з освітянами, батьками дітей з ООП, є надзвичайно важливою і актуальною, оскільки включає пояснення природи травми, розуміння проявів, симптомів і реакцій на стрес та розуміння того, що з людиною відбувається у кризовій ситуації (Маслюк А., 2023). С. Олексенко зазначає, що метод психоедукації найбільше підходить для формування всіх компонентів культури психічного здоров'я педагогів та задоволення запитів педагогічних працівників на отримання психологічних знань (Олексенко С., 2019).

У системі соціальної роботи автори «Методичного посібника для соціальних працівників: посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я» наголошують на можливості соціальних працівників, які пройшли відповідну підготовку, надати негайну відповідь на деякі основні потреби психічного здоров'я (включаючи невідкладну психологічну підтримку) та надати підтримку/пораду щодо різних виявлених потреб (Методичний посібник для соціальних працівників..., 2022).

Мета статті – визначення ролі психоедукації в різноманітних сферах професійної діяль-

ності, в т.ч. в системі підготовки та діяльності фахівців із соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Психоедукація – це навчання осіб зі складнощами психічного здоров'я та членів їх сімей про природу розладу, зокрема про його етіологію, прогресування, наслідки, прогноз, лікування й альтернативи. І хоча спочатку психоедукація була розроблена в 1950-х рр. у США для підтримки хворих на шизофренію та їхніх рідних (Борисова О., 2015), на сьогодні, у «Практичному керівництві з лікування пацієнтів з гострою реакцією на стрес та посттравматичним стресовим розладом», яке видала Американська психіатрична асоціація, відмічається, що психоедукація (психологічне навчання) та заходи для конкретних кейсів виглядають ефективними для гостро травмованих осіб, залучених до зорієнтованого на потреби психотерапевтичного лікування (Practice Guideline..., 2024). Зараз ця робота полягає в аналізі, поясненні етапів психологічних змін, навчанні виявляти та використовувати власний особистий ресурс в досягненні психоемоційної стабільності.

За формою, психоедукаційні зустрічі побудовані за принципом тематичних групових занять з елементами соціально-поведінкового тренінгу. Психоедукація орієнтована на роботу зі змістом, що включає перелік певних проблем, обговорюваних в групі. Учасникам надається інформація з конкретних питань (наприклад, щодо підтримуючої медикаментозної терапії) з одночасним здійсненням моніторингу стану пацієнтів, дослідженням поведінки щодо факту хвороби (Камінська А., 2020).

Сфери застосування психоедукаційних заходів – найрізноманітніші. По-перше, це сфера охорони здоров'я. З 2000-х рр. ВООЗ розробила програму під загальною назвою mhGAP action program (mental health gap action program) – Програма дій із подолання прогалів у сфері психічного здоров'я. Керівництво mhGAP та його версія для надзвичайних гуманітарних станів пропонує медичним працівникам, які не є спеціалістами у сфері психічного здоров'я, протоколи оцінки та ведення поширених психічних розладів, таких як депресія, гостра реакція на стрес, посттравматичний стресовий розлад, суїцидальна поведінка, розлади, пов'язані зі вживанням психоактивних речовин та інших пов'язаних з ними розладів (Інструменти mhGAP для громади..., 2017).

Згідно з Наказом МОЗ України, психоедукація та підтримка особи і членів її сім'ї входить у «Перелік психосоціальних послуг з надання психосоціальної допомоги» (Перелік психосоціальних послуг..., 2023). Амбулаторні послуги з охорони психічного здоров'я в лікарнях та поліклініках передбачають психоедукацію щодо симптомів психічних розладів (наприклад, в деяких медичних установах в коридорах висять інформаційні постери про негативний вплив вживання алкоголю та розлад, спричинений вживанням алкоголю), проведення базової психоедукації про природу розладу як різновид психосоціальної інтервенції. Відповідно до протоколів лікування ПТСР та депресії, лікарі системи первинної медичної допомоги (ПМД) повинні діагностувати ПТСР та депресію (використовуючи спеціальні визначені інструменти скринінгу, наприклад, PHQ-9), проводити психоедукацію та надавати базові психологічні інтервенції (залежно від рівня своєї компетентності), а також можуть виписувати деякі базові психотропні медикаменти, в тому числі антидепресанти (Психічне здоров'я..., 2018).

В медичній галузі проводяться психоедукаційні тренінги для персоналу медичних закладів. Медичні працівники постійно стикаються з проблемами реабілітації воїнів, оскільки майже кожен із них має ознаки посттравматичного стресового розладу. Так, наприклад, у військово-медичній психології виділяють наступні цілі психоедукації (Костюкова Н., 2021): інформувати ветеранів та їхніх родичів про складнощі психічного здоров'я; спростувати міфи про психічне здоров'я ветеранів; протидіяти стигматизації, втраті контролю, певній безпорадності; нормалізувати травматичний досвід, здійснити рефреймінг симптомів; пояснити динаміку опрацювання травматичного досвіду; обговорити можливості діагностики та методів подолання; інформувати про можливості отримання допомоги; дати надію на відновлення та зцілення.

Психоедукаційна робота може охоплювати соціально-педагогічну та виховну сфери. Так, А. Маслюк зазначає, що основний акцент у психоедукаційній роботі з освітянами з початком повномасштабної війни проти України було зроблено на стабілізації психічного стану вчителів, опануванні навичок самопомоги та подальшій передачі отриманих знань учням (Мас-

люк А., 2023). Використовувалися протоколи: самодопомоги «Чотири стихії», з надання першої психологічної допомоги МААСЕ за авторства М. Фархі, мультимодальна модель BASIC PH, ситуаційні ігри. Деякі ЗВО (наприклад Український католицький університет – УКУ) має психоедукативні матеріали про поширені психічні розлади та розлад, спричинений вживанням алкоголю, в тому числі ознаки та симптоми, методи копіngu та контакти, за якими можна звернутися по допомогу.

Серед розмаїття форм психологічної діяльності психоедукація для здобувачів вищої освіти здебільшого реалізується у наступних заходах (Опанасенко Л., 2023): поширення тематичних інформаційних буклетів психоедукаційного змісту (наприклад «ПТСР: симптоматика», «Як долати тривожність», «Стрес: прості способи зняття психоемоційної напруги»); проведення тематичних конференцій, круглих столів, лекцій, семінарів, вебінарів, майстер-класів; організація тренінгів, коуч-сесій, групових чи індивідуальних консультацій; ведення відкритого та закритого Телеграм-каналу, прямих ефірів в Інстаграм, обговорень у Фейсбуці з актуальних питань психічного здоров'я; популяризація даної теми через творчі конкурси, соціальні проєкти та ініціативи із активним залученням студентства; моніторинг поінформованості молоді шляхом анкетування, тестування з відслідковуванням динаміки.

Деякі фахівці активно застосовують візуальну психоедукацію як інноваційну технологію, що відіграє важливу роль у підтримці та збереженні психічного здоров'я особистості та сприяє здатності індивіда до повноцінного існування у соціумі. Візуальні психоедукаційні технології можуть виступати спеціальною частиною цілісного реабілітаційного комплексу (Дзюба Т., 2021).

Медіапсихологічні ресурси такі як медіапристрої, медіаконтент, медіапсихологічні методики наразі можуть бути використані як перспективні інструменти в роботі з психічними травмами різного типу, посттравматичним стресом. Так, у США щодо розповсюдження психологічної інформації у медіапросторі існує низка програм та додатків для мобільних телефонів, розроблених державними структурами для військовослужбовців. Наприклад, стосовно превенції суїциду існує програма Virtual

hope box (віртуальна скринька надії) – мультимедійний додаток, призначений для осіб, які бажають подолати депресію. The Safe Place (безпечне місце) – це психоосвітня програма, яка поширює знання щодо психічних захворювань, такі як: депресія, тривога, біполярний розлад та ін. Додаток пропонує сторінки на такі теми, як зміст психічного здоров'я, питання самооцінки та надихаючі цитати, відео та інше (Костюкова Н., 2021).

В сфері управління персоналом соціальних служб психоедукаційні заходи входять до спектру завдань менеджера з персоналу і пов'язані не тільки з традиційним підбором, адаптацією, мотивуванням і атестацією працівників, але і з розробкою комплексної програми збереження людських ресурсів та соціального розвитку персоналу. В основу цієї програми має бути закладена робота з задоволення індивідуальних соціально-психологічних потреб фахівців та розвитку емоційного інтелекту й підвищення їх психологічного благополуччя. Ця щоденна кропітка робота передбачає реалізацію різного впливу (навчального, інформаційного, контролюючого тощо) на співробітників соціальних служб. Базовими напрямками повинні бути: розвиток емоційного інтелекту, формування навичок контролю стресів та їх подолання, професійне та особистісне вдосконалення, попередження професійних ризиків, розвиток soft skills, тощо (Бутиліна О., Сорока Ю., 2021). Актуальним напрямом є розробка навчальних програм або тренінгів, орієнтованих на розвиток компетенцій соціальних працівників у сфері психічного здоров'я.

За свідченням професора Є. Г. Дедова, резерви людського фактора знаходять своє втілення в самоменеджменті. Неодмінним складником системи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до протидії стрес-факторам, які зумовлюють професійні деформації, є готовність до саморозвитку, фахового самовдосконалення (Брагар М., Холончук І., 2017). У цьому контексті здобувачі мають усвідомити власну відповідальність за рівень психологічної компетентності, траєкторію свого професійного шляху, тощо. Отримання освітніх послуг за новою галуззю знань «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» повинна передбачати підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери до успішного подолання професійного стресу, кон-

структивної діяльності в умовах війни, ненасильницького спілкування, формування таких індивідуально-психологічних особливостей, як-от: мобільність, толерантність, доброзичливість, самостійність, стресостійкість, здатність підтримувати в собі позитивні, оптимістичні настанови тощо. Перспективними бачаться можливості для посилення ролі соціальних працівників в системі охорони психічного здоров'я та діяльності у складі мультидисциплінарних команд. Якщо така робота знаходить втілення на рівні громади, то серед активностей та інтервенцій, які можуть здійснюватися у громаді є такі, що спрямовані на підвищення поінформованості, промоцію психічного здоров'я та профілактику психічних розладів, підтримку людей із психічними розладами, сприяння відновленню та реабілітації. Діяльність щодо промоції та профілактики може бути спрямована на громаду в цілому або лише на осіб, які перебувають в зоні ризику розвитку психічних порушень. Наприклад, можна проводити групові заняття з формування життєвих навичок (англ. «life skills trainings») для дітей та підлітків у інклюзивно-ресурсних центрах чи «школи батьківських навичок» (англ. «caregivers skill trainings») для груп молодих батьків (Інструменти mhGAP для громади..., 2017).

Отже, першочерговим завданням психоедукації є засвоєння реалістичних, науково обґрунтованих та правдивих знань про психічні процеси або розлади, на основі яких клієнт/пацієнт може отримувати більший контроль свого

захворювання завдяки здатності до своєчасного та правильного розуміння свого стану, розпізнавання окремих хворобливих проявів і симптомів. По-друге, це психологічна просвіта серед надавачів соціальних та медичних послуг.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В цілому, в Україні спостерігається недостатній рівень обізнаності про психічне здоров'я, з чого витікає необхідність надання мінімальної інформації та психоедукації про поширені психічні розлади. Неабиякої важливості набуває необхідність підвищити рівень обізнаності та надання інформації громадськості про проблеми з психічним здоров'ям і про те, як обрати кваліфікованих надавачів послуг з охорони психічного здоров'я. Зважаючи на пролонгований характер розмаїтих стресорів у життєдіяльності, кожна особистість володіє необхідними ресурсами для їх подолання, які в свою чергу можуть бути латентні, але важливо, щоб індивід вчасно і максимально ефективно їх використовував відповідно до власних індивідуальних особливостей та здійснював накопичення цих ресурсів для розвитку саморегуляції емоційних станів в травмі війни.

Таким чином, психоедукаційні заходи здатні підвищити рівень психологічної культури особистості (що, в свою чергу, полегшую процес рефлексії, прийняття свого стану тощо) та поліпшити її психологічний стан на особистісному та груповому рівні, в професійній діяльності соціальних працівників та медиків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрушко Я. Емоційна психоедукація особистості. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7378/1/zbirnik_soc_robota_2020_1_1_1591884198_1591884198.pdf#page=6
2. Борисова О. Психоедукаційні моделі в процесі психореабілітації учасників бойових дій: поняття та функції, приклад. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/214/299>
3. Брагар М., Холончук І. Вплив самоменеджменту на рівень «емоційного вигорання» майбутніх соціальних робітників. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/IV-%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A-16-17_05_2017.pdf#page=278
4. Бутиліна О., Сорока Ю. Розвиток навичок самоменеджменту соціального працівника. URL: https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/06/innovacijnyj-potenczial-soczialnoyi-roboty_maket2406.pdf#page=58
5. Дзюба Т.М. Візуальна психоедукація як засіб саморегуляції емоційних станів особистості в травмі війни. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24191/1/44.pdf>
6. Інструменти mhGAP для громади: Програма дій із подолання прогалин у сфері психічного здоров'я ВООЗ (mhGAP). URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/372458/WHO-EURO-2023-36362-36362-68615-ukr.pdf?sequence=1>
7. Камінська А. Психоедукація як елемент психосоціальних інтервенцій у складі комплексної системи медико-психологічного супроводу сім'ї, де проживає хворий з ендogenous психічним розладом. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*, 2020. (13). URL: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2020-13-14>
8. Костюкова Н. Психоедукація в медіапросторі як напрямок діяльності військового психолога. URL: https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/1762/3730/635fa22328505__Xalqaro%20maqola%202.pdf#page=402

9. Маслюк А. Психоедукація освітян під час війни. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056153.pdf#page=79>

10. Методичний посібник для соціальних працівників: посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я (2022). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/34828/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%28%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%29%28%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA%29.pdf>

11. Олексенко С. Психоедукація, як засіб формування культури психологічного здоров'я у педагогічних працівників. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32084/1/S_Oleksenko_TRI_1%2826%29_IPPO.pdf

12. Опанасенко Л. Психоедукація: основні засади в роботі психологічної служби вишу. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2468/1/%D0%9C%D0%A7-2023.%20%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%20%D0%97%D0%92%D0%9E%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8.pdf#page=41>

13. Перелік психосоціальних послуг з надання психосоціальної допомоги: Наказ МОЗ №2118 від 13.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-24#Text>

14. Психічне здоров'я на перехідному етапі: результати оцінювання та рекомендації для інтеграції охорони психічного здоров'я в систему первинної медичної допомоги та громадські платформи в Україні. URL: https://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/MH-report-for_INTERNET_All_ua.pdf

15. Сухіна І. Психоедукація батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни як напрям роботи психолога. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2023, III(3), 7–31. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v11i3.144>

16. Lukens E., McFarlane W. Psychoeducation as Evidence-Based Practice: Considerations for Practice, Research, and Policy. URL: https://www.researchgate.net/profile/William-Mcfarlane/publication/31504223_Psychoeducation_as_Evidence-Based_Practice_Considerations_for_Practice_Research_and_Policy/links/0912f5123a2dce0fb4000000/Psychoeducation-as-Evidence-Based-Practice-Considerations-for-Practice-Research-and-Policy.pdf

17. Practice Guideline for the Treatment of Patients With Acute Stress Disorder and Posttraumatic Stress Disorder. URL: https://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/acutestressdisorderptsd.pdf

REFERENCES:

1. Andrushko, Ya. (2020). Emotsiina psykhoedukatsiia osobystosti [Emotional psychoeducation of the individual]. Retrieved from https://sci.lidubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7378/1/zbornik_soc_robota_2020_1_1_1591884198_1591884198.pdf#page=6 [in Ukrainian].

2. Borysova, O. (2015). Psykhoedukatsiini modeli v protsesi psykhorabilitatsii uchasnykiv boiovykh dii: poniattia ta funktsii, pryklad [Psychoeducational models in the process of psychorehabilitation of combatants: concepts and functions, example]. Retrieved from <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/214/299> [in Ukrainian].

3. Brahar, M., Kholonchuk, I. (2015). Vplyv samomenedzhmentu na riven «emotsiinoho vyhorannia» maibutnykh sotsialnykh robotnykiv [The impact of self-management on the level of «emotional burnout» of future social workers]. Retrieved from https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/IV-%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A-16-17_05_2017.pdf#page=278 [in Ukrainian].

4. Butylina, O., Soroka, Yu. (2021). Rozvytok navychok samomenedzhmentu sotsialnoho pratsivnyka [Development of self-management skills of a social worker]. Retrieved from https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/06/innovacijnyj-potenczial-soczialnoyi-roboty_maket2406.pdf#page=58 [in Ukrainian].

5. Dziuba, T. (2021). Vizualna psykhoedukatsiia yak zasib samorehuljatsii emotsiinykh staniv osobystosti v travmi viiny [Visual psychoeducation as a means of self-regulation of emotional states of the individual in war trauma]. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24191/1/44.pdf> [in Ukrainian].

6. Instrumenty mhGAP dlia hromady: Prohrama dii iz podolannia prohalyn u sferi psykhičnogo zdorovia VOOZ (mhGAP) (2017) [mhGAP Community Tools: WHO Mental Health Gap Action Programme]. Retrieved from <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/372458/WHO-EURO-2023-36362-36362-68615-ukr.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

7. Kaminska, A. (2020). Psykhoedukatsiia yak element psykhosotsialnykh interventsii u skladi kompleksnoi systemy medyko-psykholohichnoho suprovodu simi, de prozhyvaie khvoryi z endohennym psykhiichnym rozladom [Psychoeducation as an element of psychosocial interventions as part of a comprehensive system of medical and psychological support for a family where a patient with an endogenous mental disorder lives]. Retrieved from <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2020-13-14> [in Ukrainian].

8. Kostiukova, N. (2021). Psykhoedukatsiia v mediaprostori yak napriamok diialnosti viiskovoho psykholoha [Psychoeducation in the media space as a direction of activity of a military psychologist]. Retrieved from https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/1762/3730/635fa22328505___Xalqaro%20maqola%202.pdf#page=402 [in Ukrainian].

9. Masliuk, A. (2023). Psykhoedukatsiia osvitan pid chas viiny [Psychoeducation of educators during wartime]. Retrieved from <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056153.pdf#page=79> [in Ukrainian].

10. Metodychnyi posibnyk dlia sotsialnykh pratsivnykiv: posylennia spromozhnosti sotsialnykh pratsivnykiv zdiisniuivaty psykhosotsialnu pidtryмку veteraniv ta yikh simei z pytan psykhiichnoho zdorovia (2022) [Methodological guide for social workers: strengthening the capacity of social workers to provide psychosocial support to veterans and their families on mental health issues]. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/34828/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%28%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%29%28%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA%29.pdf> [in Ukrainian].

11. Oleksenko, S. (2019). Psykhoedukatsiia, yak zasib formuvannia kultury psykholohichnoho zdorovia u pedahohichnykh pratsivnykiv [Psychoeducation as a means of forming a culture of psychological health among pedagogical workers]. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32084/1/S_Oleksenko_TRI_1%2826%29_IPPO.pdf [in Ukrainian].

12. Opanasenko L. Psykhoedukatsiia: osnovni zasady v roboti psykholohichnoi sluzhby vyshu [Psychoeducation: basic principles in the work of the psychological service of a university]. Retrieved from <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2468/1/%D0%9C%D0%A7-2023.%20%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%20%D0%97%D0%92%D0%9E%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8.pdf#page=41> [in Ukrainian].

13. Perelik psykhosotsialnykh posluh z nadannia psykhosotsialnoi dopomohy: Nakaz MOZ №2118 vid 13.12.2023 [List of psychosocial services for the provision of psychosocial assistance: Order of the Ministry of Health No. 2118 dated 12/13/2023.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-24#Text> [in Ukrainian].

14. Psykhiichne zdorovia na perekhidnomu etapi: rezultaty otsiniuvannia ta rekomendatsii dlia intehratsii okhorony psykhiichnoho zdorovia v systemu pervynnoi medychnoi dopomohy ta hromadski platformy v Ukrainy (2018) [Mental health in transition: assessment results and recommendations for integrating mental health care into primary care and community platforms in Ukraine.]. Retrieved from https://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/MH-report-for-INTERNET_All_ua.pdf [in Ukrainian].

15. Sukhina I. (2023). Psykhoedukatsiia batkiv ditei z ocoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh viiny yak napriam roboty psykholoha [Psychoeducation of parents of children with special educational needs in wartime as a direction of work for a psychologist]. Retrieved from <https://doi.org/10.33189/ectu.v11i3.144> [in Ukrainian].

16. Lukens, E., McFarlane, W. (2024). Psychoeducation as Evidence-Based Practice: Considerations for Practice, Research, and Policy. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/William-Mcfarlane/publication/31504223_Psychoeducation_as_Evidence-Based_Practice_Considerations_for_Practice_Research_and_Policy/links/0912f5123a2dce0fb4000000/Psychoeducation-as-Evidence-Based-Practice-Considerations-for-Practice-Research-and-Policy.pdf

17. Practice Guideline for the Treatment of Patients With Acute Stress Disorder and Posttraumatic Stress Disorder. Retrieved from https://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/acutestressdisorderptsd.pdf